

Regionalt serviceprogram för Västmanlands län 2019-2020

-ett program för att främja kommersiell och annan
service på landsbygden

Innehåll

1	Inledning.....	3
2	Sammanfattning	4
1	Bakgrund	6
1.1	Lanthandlare	6
1.1.1	Götlunda.....	9
1.1.2	Lunger	12
1.1.3	Virso	14
1.1.4	Ransta.....	16
1.1.5	Salbohed.....	19
1.1.6	Västerfärnebo	22
1.1.7	Möklinta.....	25
1.1.8	Riddarhyttan	28
1.2	Drivmedelsstationer	30
2	Analys.....	33
2.1	Lanthandelsbutiker	33
2.2	Drivmedelsstationer	34
2.3	Avgränsningar	35
3	Den regionala processen	36
3.1	Koppling till övriga program för regional tillväxt.....	36
3.2	Partnerskap	36
3.3	Kommunalt deltagande	36
3.4	Hållbar utveckling.....	36
4	Mål & Prioriterade områden.....	37
4.1	Prioriterat område 1: Idéinventering.....	37
4.2	Prioriterat område 2: Dagligvarubutiker	37
4.3	Prioriterat område 3: Drivmedelsstationer	38
4.4	Prioriterat område 4: Bredband.....	38
4.5	Prioriterat område 5: Betaltjänster	38

1 Inledning

Regeringen har givit Region Västmanland ett erbjudande om att förlänga länets regionala serviceprogram till 2020. Gällande serviceprogram togs fram av länsstyrelsen på ett regeringsuppdrag från 2013-05-02. Syftet med regeringsuppdraget var att främja grundläggande service för kvinnor, män och företag i alla delar av landet.

I Västmanland gick från och med 2017 ansvaret för det regionala serviceprogrammet samt delar av länsstyrelsens verksamhet över till Region Västmanland

Detta regionala serviceprogram föreslår prioriterade områden att arbeta med för att bättre främja service på landsbygden. Programmet avser främst att främja dagligvarubutiker och drivmedelsstationer så att service kan tillhandahållas på små orter. Programmet ser också över möjligheter att utveckla annan service på landsbygden.

Region Västmanland har för avsikt att bedriva verksamhet där kommunerna uttryckligen vill att vi gör det. Det är viktigt att alla berörda parter hjälps åt med att bevara den kommersiella servicen på småorter och små tätorter. Kommunerna, Länsstyrelsen, Region Västmanland, Coompanion, Hela Sverige ska leva, handlarna och människorna på bygden bör alla vara med.

2 Sammanfattning

Syftet med serviceprogrammet är att främja grundläggande service för kvinnor, män och företag där servicen är gles. Programmet ska gälla mellan 2018- 2020. Den största utmaningen avser den kommersiella servicen som tillhandahålls av dagligvarubutiker.

Dagligvarubutikerna på landsbygden i Västmanland har minskat från 34 stycken år 1981 till 8 stycken idag. Under det förra serviceprogrammet 2013-2018 lades dock ingen lanthandel ner. Det förekom konkurser men konkursbona köptes upp av andra aktörer som driver verksamheterna vidare. Målet är att inte heller under detta program ska någon av de prioriterade orterna bli utan lanthandel. Bland de prioriterade orterna ska Möklinta, och Riddarhyttan speciellt främjas, bland annat på grund av att de är små, ligger långt från stora befolkningscentra och särskilt Riddarhyttan har stor avfolkning.

När det gäller drivmedelsstationer är dessa väl spridda i länet. Det är inte omedelbart aktuellt med att lämna ekonomiska bidrag till någon av dem. Regionen kommer dock att följa utvecklingen.

Med stor sannolikhet hade inte alla lanthandlare funnits kvar idag om inte bidrag hade lämnats genom förordningen 2000:284 om stöd till kommersiell service. Stödgivning bör därför fortsätta. Satsningar i butiker som syftar till att väsentligt minska energikostnader och kostnader som följer av satsningar för att motverka att butiken utsätts för brott ska hanteras generöst.

Förutom arbetet med lanthandlare och drivmedelsstationer är ett arbetsområde att undersöka behovet av bättre bredband på orter där servicen är gles. Ett annat område är arbetet med att främja tillgången till betaltjänster.

Det ska också upprättas rutiner för att skapa en bild av omständigheter i länet med koppling till främjande av service på landsbygden. Viktiga medel i att skapa en bild av läget i länet är it-verktyg som Supercross, SPSS, PIPOS Serviceanalys och GIS. Region Västmanland ska löpande samla in och genomföra idéer som syftar till en förbättrad service.

Under 2018 och 2019 genomförs ett projekt som ligger i linje med befintligt serviceprogram och syftar till att

- Förbättra och utveckla samverkan mellan aktörer på regional nivå som arbetar med kommersiell service på landsbygden.
- Ge processtöd till kommunerna i länet för att möjliggöra lokalanpassade servicelösningar.
- Analysera kompetensutvecklingsbehov inom service på regional och kommunal nivå.

- Utveckla en digital kommunikationsplattform för aktörer inom kommersiell service kan använda.
- Samla in idéer och förslag från olika grupper i samhället för att främja kommersiell service.
- Genomföra en enkätundersökning i de stödberättigade orterna för att erhålla kunskap om vilken service invånarna vill ha.

1 Bakgrund

1.1 Lanthandlare

Huvuddelen av arbetet med service på landsbygden har handlat om att det ska finnas en lokal butik. En butik möjliggör annan service som posttjänster och ibland kontantuttagsmöjligheter. I Västmanland fanns 1981 totalt 34 stycken lanthandlare i länets glesare befolkade områden (exklusive Heby kommun som då tillhörde Västmanland). År 2003 fanns 15 lanthandlare och 2009 fanns 8 stycken. Dessa ligger på prioriterade orter och är därmed prioriterade lanthandlare och kan därmed få bidrag från Länsstyrelsen och Region Västmanland om kommunerna så önskar. Sedan det förra serviceprogrammet som började gälla 2013 har inte någon av Västmanlands prioriterade lanthandlare lagts ner. Det förekom konkurser men konkursbona köptes upp av andra aktörer som driver verksamheterna vidare. Förutom de prioriterade lanthandlarna bevakas andra butiker för att stöd ska kunna lämnas även där om situationen försämras.

Kommun	Antal butiker 2003	Antal butiker 2009	Antal butiker 2018
Arboga	2	2	2
Fagersta	0	0	0
Hallstahammar	1	0	0
Kungsör	1	0	0
Köping	1	0	0
Norberg	2	0	0
Sala	6	4	4
Skinnskatteberg	1	1	1
Surahammar	1	1	1
Totalt	15	8	8

Tabell 1. Antalet lanthandlare har minskat kraftigt från 2003 men inte sedan förra serviceprogrammet togs fram

En erfarenhet från tidigare serviceprogram är att vissa butiker med all sannolikhet hade varit nedlagda utan statligt stöd. Nedläggningar innebär inte bara konsekvenser för livsmedelsförsörjningen. Lanthandlarna hjälper även befolkningen med att få tillgång till kontanter på våra små orter. Om butikerna har pengar i kassan kan invånarna ta ut om de betalar med kort.

En annan erfarenhet är att större servicebidrag vilka är ett sorts driftsbidrag, kan skapa en situation där butiken säljs eftersom ägaren då kan visa upp en ganska väl

fungerande butik för köparen. Ägarbyten innebär alltid en risk att köparen gör felbedömningar till exempel vid lagervärdering vilket i sin tur kan leda till att den nya ägaren får svårt att driva butiken på ett bra sätt.

Problemen med att tillhandahålla service varierar mellan kommunerna. I Skinnskatteberg har befolkningen längst till närmaste fullsortimentsbutik.

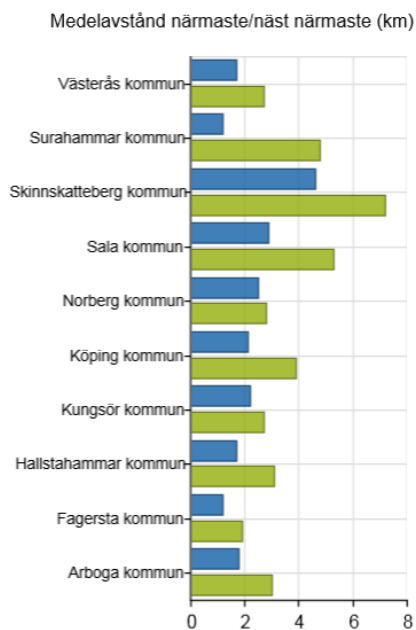

Diagram 1. Medelavstånd till närmaste fullsortimentsbutik 2018. Blå stapel är medelavstånd närmaste avstånd och grön stapel näst närmaste.

Att vissa av länets små tätorter prioriteras i arbetet beror på att de har en lanthandel kvar. Målsättningen är att bevara den service som finns. Dessa orter är viktiga i arbetet och belyses särskilt i detta dokument ort för ort. Samtliga prioriterade lanthandlare ligger i små tätorter utom Lunger som är en så kallad småort. Därför finns inte samma statistik för den orten.

Med småort avses sammanhängande bebyggelse med 50 - 199 invånare.

Det är viktigt att veta att tätortsdefinitionen och småortsdefinitionen ändrats.

Från och med 2015 års statistik byggs SCBs tätorter upp i tre steg:

1. En kärna skapas, där max 150 meter mellan huskropparna tillåts.
 2. Kärnan knyts ihop med annan bebyggelse när avståndet är max 200 meter mellan huskropparna. Kopplingen ska ske via vägnätet.
 3. Tätortskärnor kan slås samman när avståndet är mer än 200 meter mellan huskroppar, om tillräckligt många bor och arbetar i de olika delarna. Den totala maxlängden mellan tätortskärnor ökar stegvis beroende på deras sammanlagda dag- och nattbefolkning². Som mest är avståndet 500 meter. Företeelser för allmännyttiga ändamål, som är tydligt utmärkta i registerdata, tillåts knyta ihop delar och ingå i tätortens ytterkanter. Det gäller bland annat idrottsplatser, begravningsplatser, industrimark och koloniträdgårdar med byggnader.
- Ingen gräns sätts för hur stor andel fritidshus tätorten får innehålla. Tätorter tillåts också överlappa SCBs områdesgränser för fritidshusområden.
- Minsta invånarantal i tätorten är 200 folkbokförda personer.
- Källa SCB

Innan 2015 gällde definitionen:

En tätort har minst 200 invånare, max 200 meter mellan husen och som mest 50 procent fritidshus. Källa SCB

Antal invånare på orterna 2015 kan alltså inte till fullo jämföras med tidigare år.

1.1.1 Götlunda

Bild 1. Lanthandeln i Götlunda ligger vid den röda punkten i Arboga kommun.

I den lilla orten Götlunda finns butiken i den södra delen av samhället. Lanthandeln ligger omkring 5 km från lanthandeln i Lunger som är en ännu mindre ort. Både butiken i Lunger och i Götlunda är prioriterade. Helst ska det vara minst en mil mellan två butiker för att de skulle kunna klassas som den sista på orten och vara stödbara. Orsaken till att två butiker så nära varandra ändå är prioriterade beror på att risken att bli helt utan butik i närområdet bedöms vara mindre om det finns två. Visserligen påverkar de varandras omsättning men andra händelser än inbördes konkurrens bedöms vara mer avgörande för deras fortlevnad.

Götlundabutiken får en väsentlig del av omsättningen genom att bussar ofta på väg till och från Stockholm stannar och passagerarna åter på en närbelägen restaurang. Då handlar de ofta i butiken också. Det ligger även en drivmedelsstation i anslutning

till lanthandeln. Bilister som stannar där handlar ofta i butiken också. Handlaren i Götlunda tillverkar egen glass vilket lockar människor att handla i butiken.

Befolkningen har gradvis minskat i Götlunda. Vid utgången av 2015 bodde 265 personer i Götlunda.

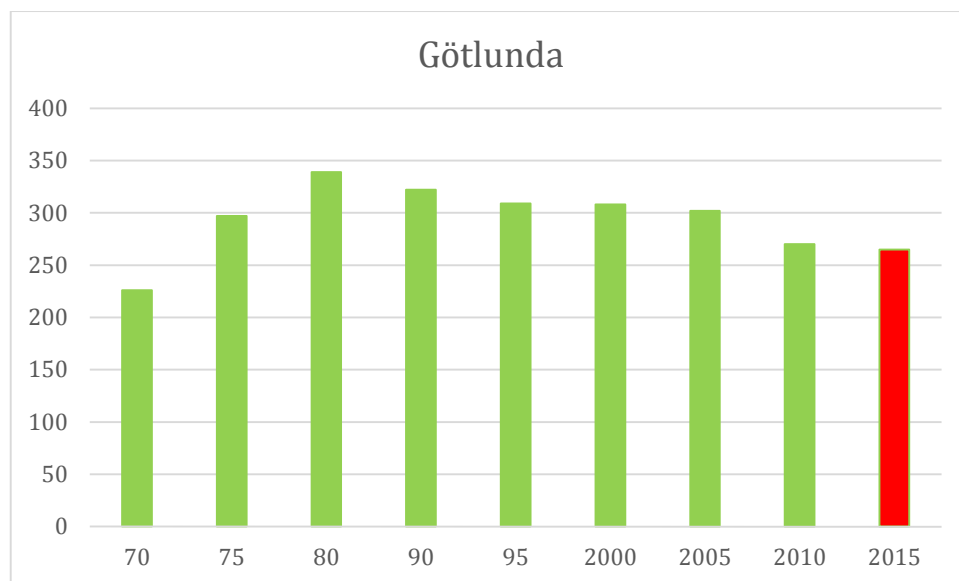

Diagram 2. Götlunda har en minskande befolkning sedan 80-talet. Statistiken bygger på den gamla tätortsdefinitionen för de gröna staplarna och den nya för 2015. Diagrammet är ändå ganska rättvisande. Omräknas 2010 med de nya tätortsdefinitionen hade det endast tillkommit en ytterligare person 2010.

Enligt data från SCB hade innevånarna i Götlunda totalt knappt 50 miljoner kronor i disponibel inkomst 2016 och enligt Pipo's serviceanalys är omsättningen i butiken mindre än 5 miljoner kronor. Många pendlar ut från Götlunda till sitt arbete. De enskilda orterna som flest Götlundaborna pendlar ut till är Köping och Örebro. I arbetsför ålder bodde det något fler män än kvinnor i Götlunda.

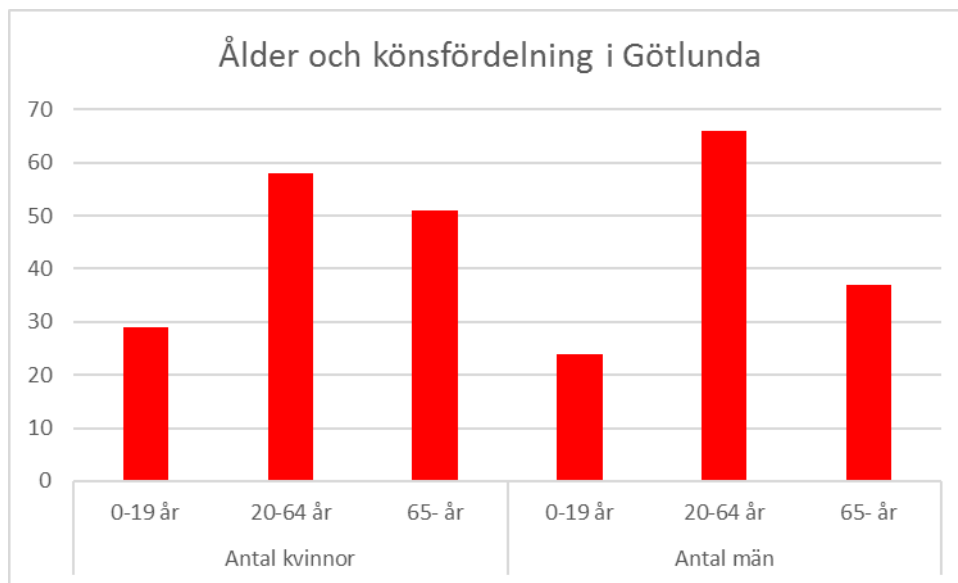

Diagram 3. Götlunda hade 2015-12-31 ovanstående ålders- och könsfördelning

1.1.2 Lunger

Bild 2. Lanthandeln i Lunger ligger vid den röda punkten i Arboga kommun.

Butiken i Lunger har mycket hemsändningar, det vill säga de kör hem mat till invånare. Förmodligen på grund av att de har en spridd bebyggelse. Hemsändningarna subventioneras av kommunen som i sin tur får tillbaka pengar från Region Västmanland. Butiken har ett bra sortiment, men riskerar att mista sin rätt att vara Icabutik om de byter ägare. Orten ökade invånarantalet mellan 2005 och 2010 med 9 personer. I Lunger bodde 149 personer under 2010. Med nya småortsdefinitionen skulle de dock ha varit 164 personer, vilket minskade till 160 för 2015. Förbi butiken går en väg med lågt trafikflöde.

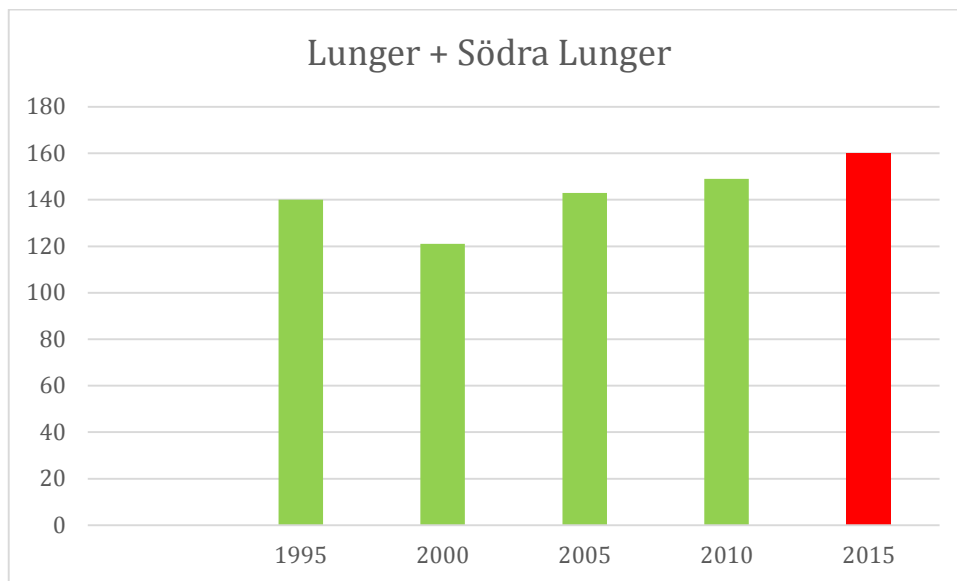

Diagram 4. Lungers har en ökande trend vad gäller innevånarantalet. Men ökningen mellan 2010 och 2015 blir en minskning med 4 personer om de nya småortsavgränsningarna används för 2010.

Innevånarna i Lungers och Södra Lungers hade totalt drygt 30 miljoner kronor i disponibel inkomst 2016. Enligt Pipos serviceanalys är omsättningen i butiken mindre än 5 miljoner kronor. Många pendlar ut från Lungers och Södra Lungers till sitt arbete.

1.1.3 Virsbo

Bild 3. Lanthandeln i Virsbo ligger vid den röda punkten i Surahammars kommun.

Butiken är en Icabutik som hittills har gått förhållandevis bra trots att befolkningsunderlaget på orten minskar. Virsbo har ett ganska tätt boende och butiken ligger också centralt så många har nära till butiken.

Vid orten finns bland annat företaget Uponor AB som tillverkar rör och rör system för bland annat uppvärmning. Componenta Wirsbo ligger också där och tillverkar smidda detaljer till fordonsindustrin och även till annan industri. Boende som också arbetar på orten är troligen mer benägna att handla i butiken än de som pendlar ut och arbetar någon annanstans. Det finns en tydlig koppling mellan hur näringslivet utvecklas på en ort och vilken service som kommer att kunna tillhandahållas.

Antalet invånare i Virsbo har minskat sedan 1980 men är ändå den av våra prioriterade lanthandlare som har störst befolkningsunderlag.

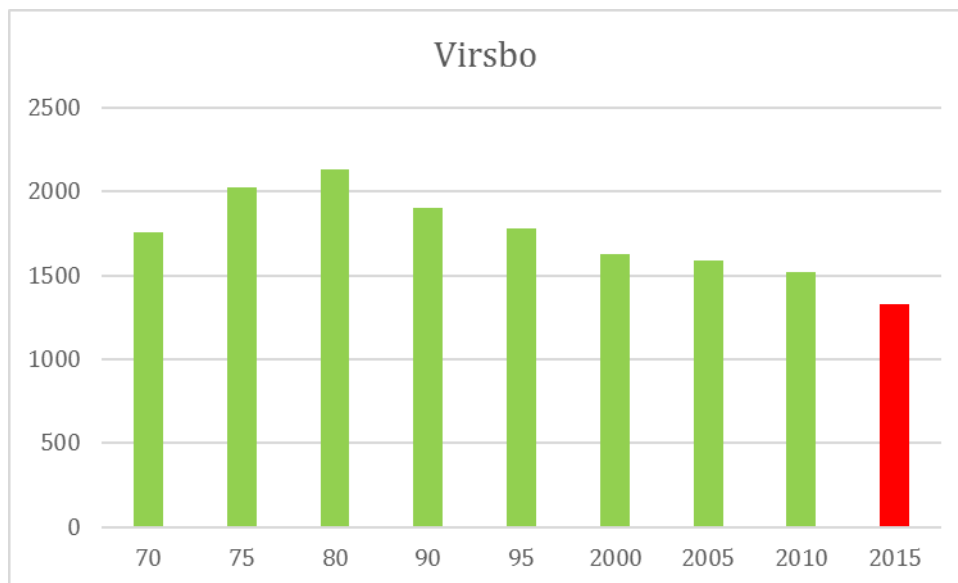

Diagram 5. Virso har en minskande trend vad gäller innevånarantalet. Minskningen för 2015 beror till stor del på SCB:s nya tätortsavgränsningar för 2015. Den verkliga minskningen mellan 2010 och 2015 var 57 personer.

Innevånarna i Virso hade totalt drygt 240 miljoner kronor i disponibel inkomst 2016. Enligt Pipo's serviceanalys är omsättningen i butiken mellan 15 och 50 miljoner kronor. Många pendlar ut från Virso till sitt arbete. De enskilda orterna som flest pendlar ut till är Västerås och Fagersta. I arbetsför ålder bodde det fler män än kvinnor i Virso.

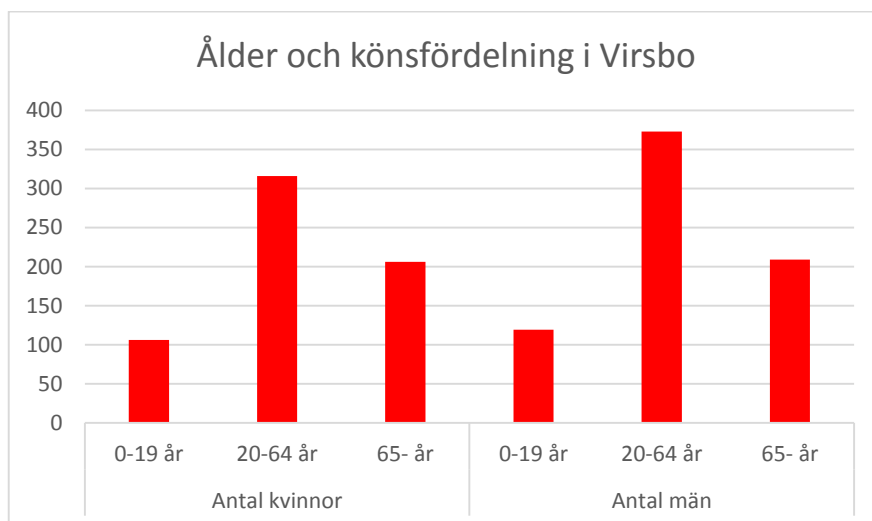

Diagram 6. 2015-12-31 bodde fler män än kvinnor i arbetsför ålder i Virso

1.1.4 Ransta

Bild 4. Lanthandeln i Ransta ligger vid den röda punkten i Sala kommun.

Butiken ligger i utkanten av orten. När det gäller biltrafik så finns det bara mycket små trafikflöden i närheten av butiken. Fler skyltar borde sättas upp, speciellt vid järnvägsstationen.

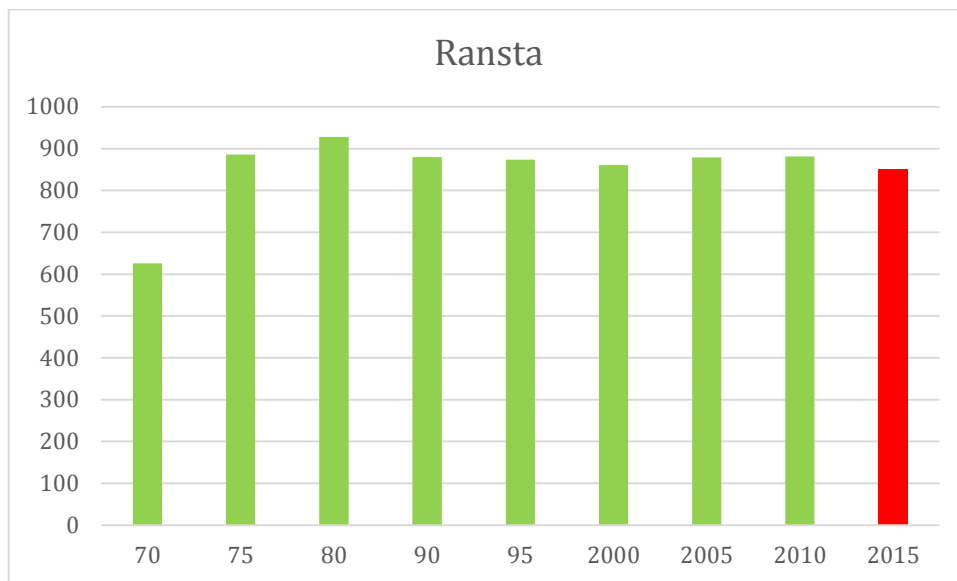

Diagram 7. Ransta har ganska stabilt befolkningsantal. Med nya tätortsdefinitioner även för 2010 var befolkningsminskningen 37 personer. Det minskade 6 personer fler än som diagrammet visar. Endast stapeln 2015 visar de nya tätortsdefinitionerna.

Innevånarna i Ransta hade totalt drygt 157 miljoner kronor i disponibel inkomst 2016 . Enligt Pipos serviceanalys är omsättningen i butiken mellan 5 och 10 miljoner kronor. Många pendlar ut från Ransta till sitt arbete. De enskilda orterna som flest Virsbobor pendlar ut till är Västerås och Sala. Det bor totalt sett ganska många personer i Ransta som skulle kunna vara underlag åt butiken. Personer som både bor och arbetar på orten kan förmodas vara mer benägna att handla i butiken än de som pendlar ut och arbetar någon annanstans.

I arbetsför ålder bodde det fler män än kvinnor i Ransta.

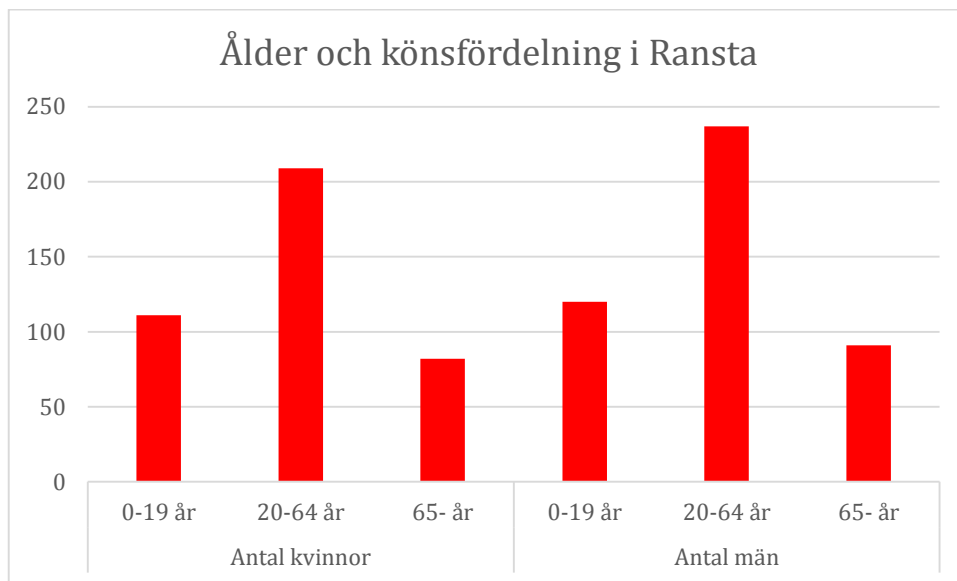

Diagram 8. 2015-12-31 bodde fler män än kvinnor i arbetsför ålder i Ransta

1.1.5 Salbohed

Bild 5. Lanthandeln i Salbohed ligger vid den röda punkten i Sala kommun.

Butiken i Salbohed är en Icabutik som går förhållandevis bra. Butiken ligger i en korsning mellan två ganska trafikerade genomfartsleder vilket är en fördel. Icabutiken har också en drivmedelsstation och de som tankar där handlar ofta också i butiken. Butiken ligger centralt i Salbohed vilket ger en bra tillgänglighet. Salbohedsbutiken ligger nära butiken i Västerfärnebo. Orsaken till att två butiker så nära varandra är prioriterade beror på att risken att bli helt utan butik i närområdet bedöms vara mindre om det finns två butiker. Visserligen påverkar de varandras omsättning i någon mån men andra händelser än inbördes konkurrens bedöms vara mer avgörande för deras fortlevnad.

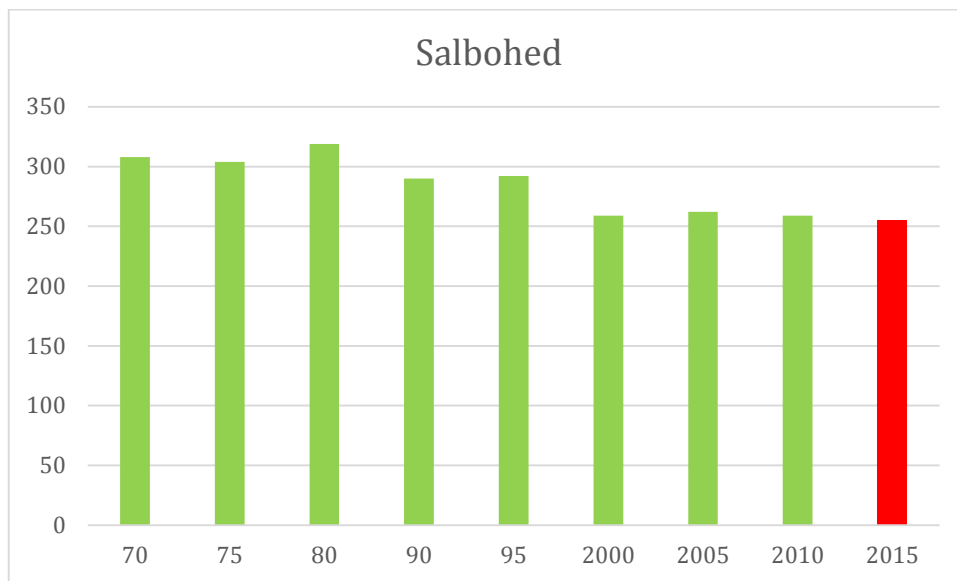

Diagram 9. Salbohed har de senaste åren haft ett ganska konstant innevånarantal. Mellan 2010 och 2015 minskade Salbohed med 4 personer.

Innevånarna i Salbohed hade totalt knappt 50 miljoner kronor i disponibel inkomst 2016 . Enligt Pipo's serviceanalys är omsättningen i butiken mellan 10 och 15 miljoner kronor. Många pendlar ut från Salbohed till sitt arbete. De enskilda orterna som flest Salbohedsbor pendlar ut till är Västerås och Sala. Sysselsatta i Salbohed kan förmodas vara mer benägna att handla i butiken än de som pendlar ut och arbetar någon annanstans. I Salbohed bodde det något fler män än kvinnor i arbetsför ålder.

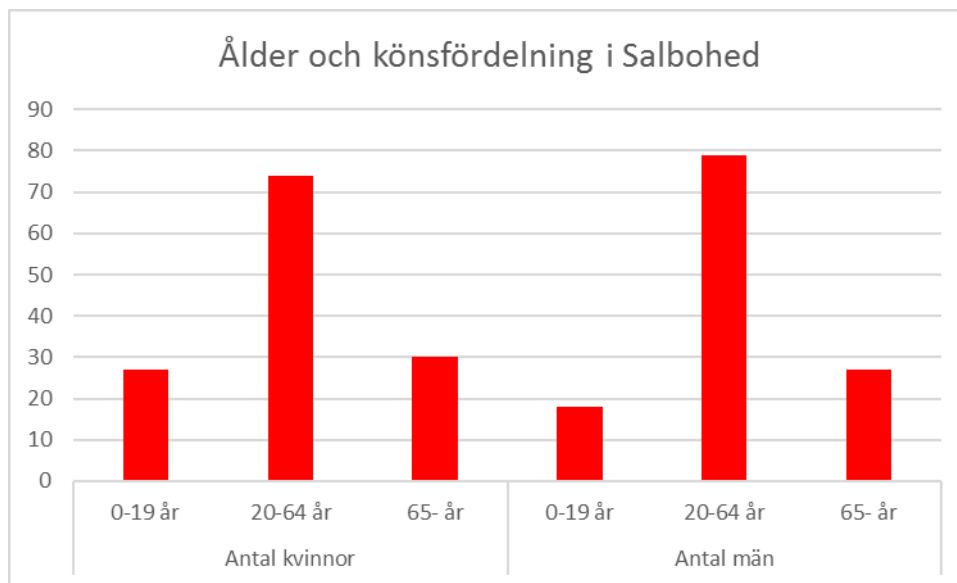

Diagram 10. Orten har en ganska jämn könsfördelning

1.1.6 Västerfärnebo

Bild 6. Lanthandeln i Västerfärnebo ligger vid den röda punkten i Sala kommun.

Nära Salbohed ligger Västerfärnebo som har ökat befolkningen mellan år 2010 och 2015. Butiken som en gång varit en konsumbutik har bytt ägare flera gånger. Den drevs länge av en förening med många medlemmar. Numera äger en privatperson rörelsen. Väg 256 som går utanför butiken är förhållandevis trafikerad. Samma väg går också förbi Salbohedsbutiken som är mer välsorterad.

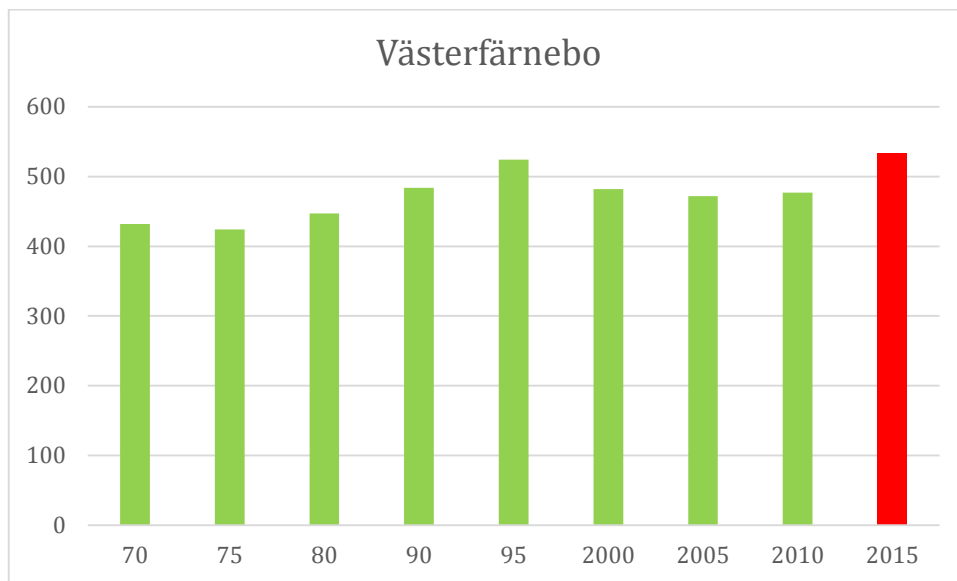

Diagram 11. Västerfärnebo ökade befolkningen mellan 2010 och 2015 dock bara med 38 personer om vi räknar med nya tätortsdefinitioner för båda åren.

Innevånarna i Västerfärnebo hade totalt drygt 93 miljoner kronor i disponibel inkomst 2016. Enligt Pupos serviceanalys är omsättningen i butiken under 5 miljoner kronor. Många pendlar ut från Västerfärnebo till sitt arbete. De enskilda orterna som flest Västerfärneboboer pendlar ut till är Västerås och Sala. Sysselsatta i Västerfärnebo kan förmodas vara mer benägna att handla i butiken än de som pendlar ut och arbetar någon annanstans.

I arbetsför ålder var könsfördelningen ganska jämn i Västerfärnebo.

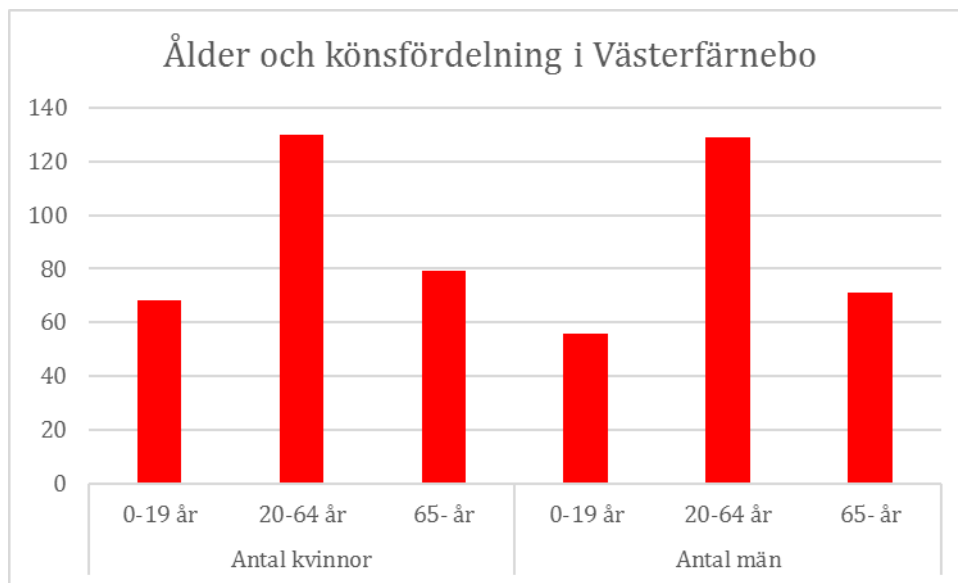

Diagram 12. Västerfärnebo har en ganska jämn könsfördelning

1.1.7 Möklinta

Bild 7. Lanthandeln i Möklinta ligger vid den röda punkten i Sala kommun.

Butiken i Möklinta ligger vid Åsvägen men den är inte speciellt trafikerad. Butiken har tidigare haft en drivmedelsstation. Nu har bygden istället startat en fristående drivmedelsstation ganska långt från butiken. Möklinta har ett glest boende så det är långt till butiken för många. Dessutom ligger orten utsträckt längs Åsvägen vilket också skapar stora avstånd.

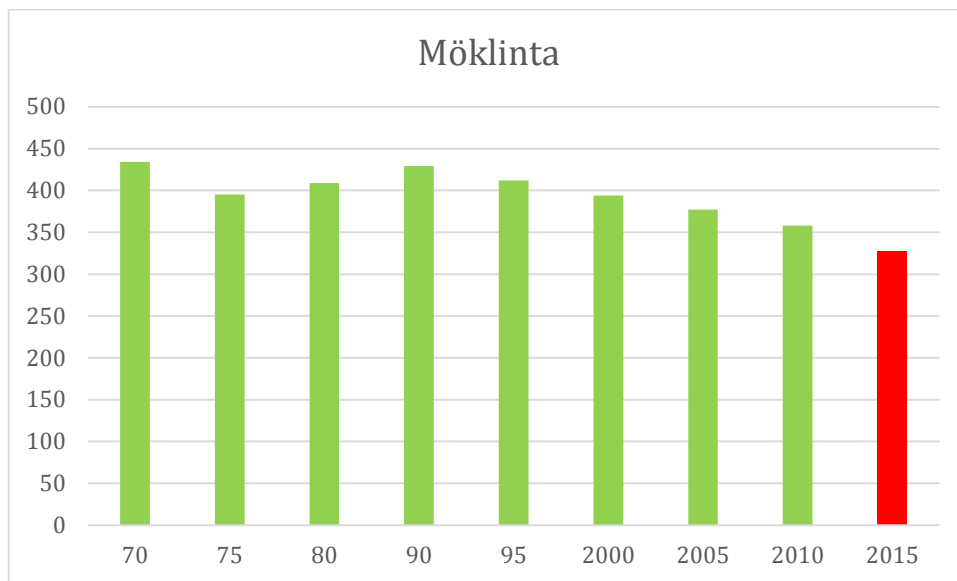

Diagram 13. Möklinta har en minskande trend vad gäller innevånarantalet. Minskningen mellan 2010 och 2015 var endast 4 personer. Resten beror på nya tätortsavgränsningar.

Innevånarna i Möklinta hade totalt drygt 48 miljoner kronor i disponibel inkomst 2016. Enligt Pipos serviceanalys är omsättningen i butiken under 5 miljoner kronor. Många pendlar ut från Möklinta till sitt arbete. De enskilda orterna som flest Möklintabor pendlar ut till är Västerås och Sala. Sysselsatta i Möklinta kan förmodas vara mer benägna att handla i butiken än de som pendlar ut och arbetar någon annanstans.

I arbetsför ålder bodde det några fler män än kvinnor i Möklinta.

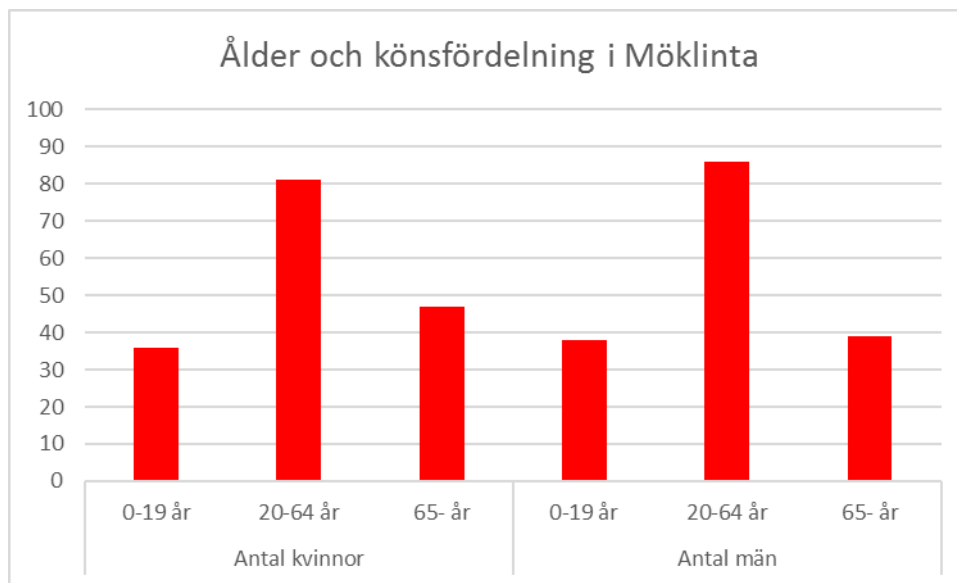

Diagram 14. Möklinta har en ganska jämn könsfördelning

1.1.8 Riddarhyttan

Bild 8. Lanthandeln i Riddarhyttan ligger vid den röda punkten i Skinnskattebergs kommun.

Butiken fick ny ägare under 2011. Den tidigare ägaren var bland annat missnöjd med den låga lönsamheten. Befolkningsminskningen på orten har bidragit till minskade intäkter. Butiken går som de flesta landsbygdsbutiker bättre under sommaren än vintern. Riddarhyttan har glest boende så det kan bli långt till butiken för en del.

Genom Riddarhyttan går väg 68 som har ganska mycket trafik. Men butiken ligger inte direkt vid den vägen.

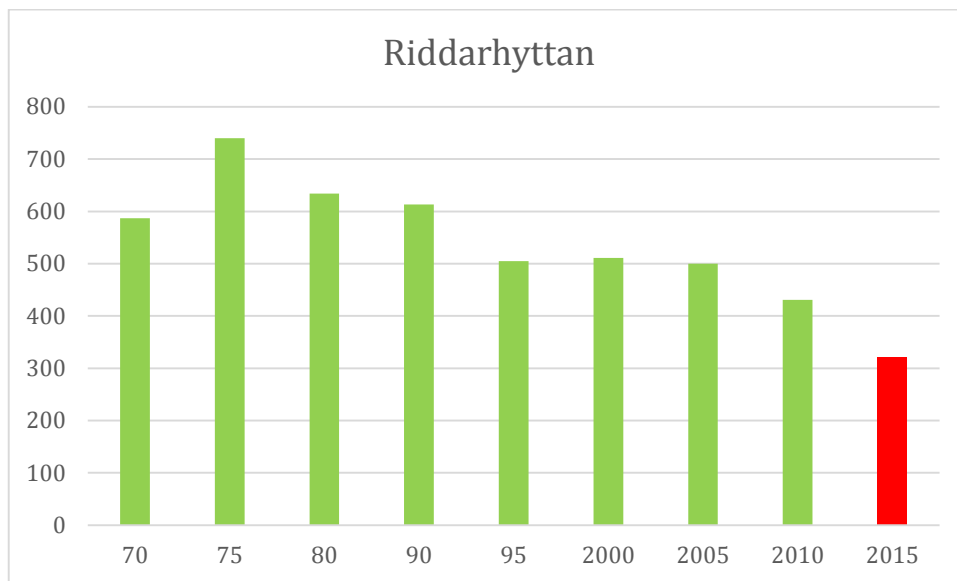

Diagram 15. Riddarhyttan har en minskande trend vad gäller innevånarantalet. En stor del av minskningen 2015 beror på de ändrade tätortsdefinitionerna. Minskningen mellan 2010 och 2015 var 28 personer om vi räknar med de nya avgränsningarna för båda åren.

Innevånarna i Riddarhyttan hade totalt drygt 55 miljoner kronor i disponibel inkomst 2016. Enligt Pupos serviceanalys är omsättningen i butiken under 5 miljoner kronor. Många pendlar ut från Riddarhyttan till sitt arbete. De enskilda orterna som flest Riddarhyttabor pendlar ut till är Skinnskatteberg och Fagersta. I arbetsför ålder bodde det fler män än kvinnor i Riddarhyttan.

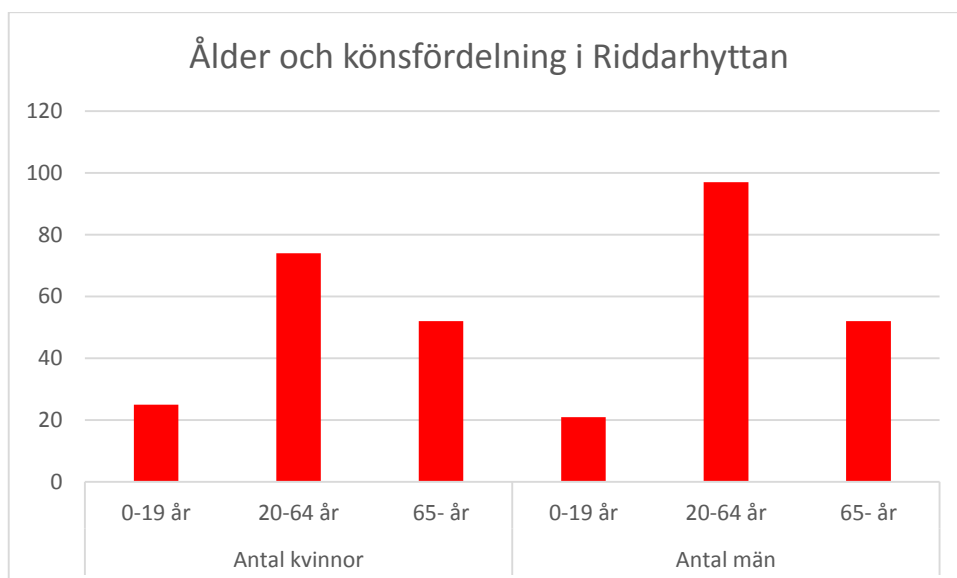

Diagram 16. Riddarhyttan har fler män än kvinnor i arbetsför ålder 2015

1.2 Drivmedelsstationer

Tillgången till drivmedel är också en form av kommersiell service.

För närvarande är drivmedelsstationerna ganska väl fördelade över länet. Region Västmanland har ingen kännedom om att några av dem för närvarande skulle hotas av nedläggning. I Möklinta driver bygden en egen drivmedelsstation.

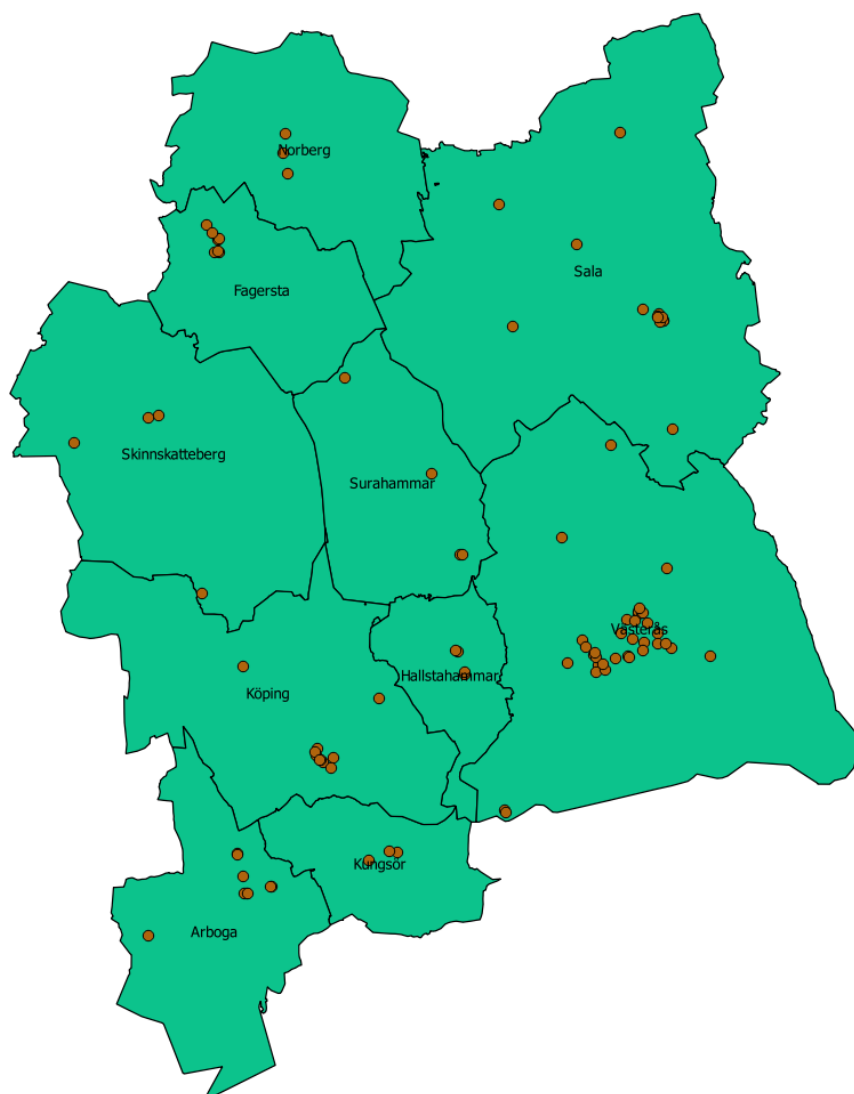

Bild 9. Så här ser fördelningen av drivmedelsstationer ut 2018 Koordinaterna för drivmedelsstationerna kommer från Tillväxtverkets tjänst PIPOS Serviceanalys.

Fördelningen av drivmedelsstationer skapar längre avstånd för befolkningen på vissa orter. Befolkningen i Skinnskatteberg har längst både till sin närmaste drivmedelsstation

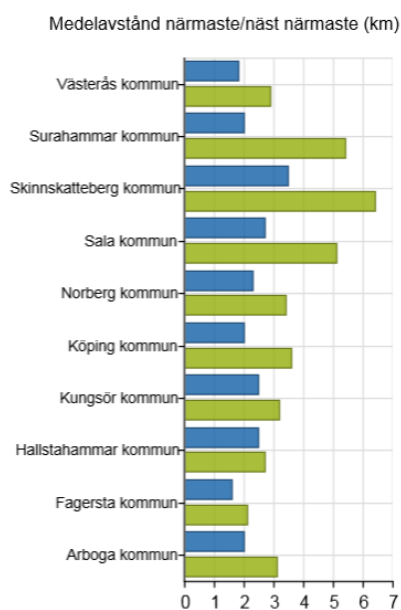

Diagram 17. Medelavstånd till närmaste drivmedelsstation 2018 för befolkningen i de olika kommunerna. Medelavståndet till närmaste butik är blå och till näst närmaste grön. Tabellen är hämtad ur Tillväxtverkets PIPOS Serviceanalys.

Antal personer som berörs är också intressant ur ett serviceperspektiv

Område	< än 10 km	10-20 km	20-30 km	30-40 km	≥ än 40 km
Arboga kommun	13550	366	0	0	0
Fagersta kommun	13166	232	0	0	0
Hallstahammar kommun	15952	44	0	0	0
Kungsör kommun	8501	62	0	0	0
Köping kommun	25171	891	0	0	0
Norberg kommun	5489	297	0	0	0
Sala kommun	21813	737	2	0	0
Skinnskatteberg kommun	3869	530	0	0	0
Surahammar kommun	9940	94	0	0	0
Västerås kommun	147680	2300	0	0	0

Tabell 2. Flest personer med över en mil till närmaste drivmedelsstation finns i Västerås och Köping. Siffrorna är hämtade kring årsskiftet 2018 ur Tillväxtverkets PIPOS Serviceanalys.

Region Västmanland bevakar särskilt vissa drivmedelsstationer som är ortens enda. Regionen kan lämna bidrag enligt förordningen 2000:284 om det skulle behövas. Bidrag kan också lämnas ur Landsbygdsprogrammet på Länsstyrelsen i Västmanland. Fler stationer kan prioriteras genom att ändra i riktlinjer till detta serviceprogram. Riktlinjerna är verkställighetsbeslut på regionkontoret.

Kommun	Orter med viktiga drivmedelsstationer Som är enda på orten
Arboga	Götlunda
Fagersta	
Hallstahammar	
Kungsör	
Köping	Kolsva
Norberg	
Sala	Möklinta, Ransta, Salbohed
Skinnskatteberg	Riddarhyttan
Surahammar	Virso, Ramnäs

Tabell 3. Viktiga drivmedelsstationer, enda på orten, som kan komma att beviljas bidrag om de hamnar i svårigheter.

2 Analys

2.1 Lanthandelsbutiker

Västmanland är ett till ytan litet län med korta avstånd till service i närliggande tätorter, därför har vi ett litet antal prioriterade butiker. Störst avstånd till närmaste alternativa butik är det i Möklinta i Sala kommun. Sala har en befolkning som är ganska spridd över kommunen vilket skapar möjligheter för fler butiker på landsbygden.

Vissa av orterna ligger relativt nära Västerås. Befolkningen på dessa orter kan få landsbygdens fördelar men ändå ha ganska nära till servicen i en större stad. Närheten till Västerås kan ses som en form av servicetillgänglighet som kan påverka människors benägenhet att bo kvar på, eller flytta till, orten.

När det gäller framtiden så går det inte att säga hur människor kommer att fördela sig mellan städer och landsbygd. Ökar boendet på landsbygden kan samtliga våra prioriterade butiker ha ett sådant underlag att de klarar sig. Samtidigt krävs en viss köptrohet för att butikerna ska klara sig vilket är något som kan bli bättre.

Hur attraktiv en ort är kan bero på många olika orsaker som exempelvis tillgång till bredband, närhet till service, vacker natur och mycket annat.

När det gäller lanthandlarnas ekonomi så konstaterar Region Västmanland att flera har svag ekonomi. Det finns också exempel på brottslighet mot de prioriterade butikerna i länet och butiksinnehavarna vilket allvarligt försvårar för dem. Det finns risk att några av de prioriterade butiker kommer att läggas ned inom några år.

Orsaker till butiksnedläggningarna längre tillbaka i tiden var dålig lönsamhet i kombination med andra faktorer. Det finns flera orsaker till att en verksamhet läggs ner. Det kan vara att den bedöms som mindre lönsam än andra tänkbara verksamheter och att en lanthandlare som går i pension kanske inte får några köpare.

Under senare år har lanthandlarna ofta lyckats sälja sina butiker när de inte velat driva dem längre. De lanthandlare där det skett ägarförändringar sammanfaller med de som har lägst omsättning. En ägarförändring kan med andra ord ses som ett varningstecken. När lanthandlarna får låg omsättning kan servicebidrag sökas som är ett sorts driftstöd. Om driftstödet ligger nära i tiden med försäljning finns risk att det ger en vilseledande bild till köpare av verksamhetens lönsamhet.

Det har förekommit att köparna vid ägarbyte av en lanthandel upplevt att de blivit lurade. I något fall gjordes en felräkning vid förvärvet av butiken så de nya ägarna sedan inte hade råd med inventarier.

Vilka chanser har Västmanlands åtta lanthandlare att vara kvar? En analys av styrkor, svagheter hot och möjligheter ger följande:

Styrkor:

En svag ekonomi för många butiker kan göra vissa av lanthandlarna mer aktiva. Turism gynnar vissa lanthandlare.

Svagheter:

En låg omsättning och svag lönsamhet hos många lanthandlare gör att de inte kan ta förluster någon längre tid. Vikande kundunderlag som beror på att befolkningen på många håll minskar, låg köptrohet, litet sortiment, stora säsongsvariationer och dyra varukostnader är andra problem. Konkurrens från stormarknader finns också.

Möjligheter:

Ökad lokal upphandling.

Ny teknik.

Det finns en rad motiverande faktorer som bidrar till att de inblandade parterna gör sitt bästa. (Exempelvis att serviceavveckling kan få negativa konsekvenser för fastighetsmarknaden. Orter som mist sin sista butik är inte särskilt intressanta för inflyttning.

Turism kan öka på längre sikt vilket underlättar för butiker.

Hot:

Alternativa inkomstmöjligheter kan locka handlarna att ägna sig åt något annat. Brottsligheten mot lanthandlare kan öka när det blivit dyrare och svårare att sätta in dagskassar i och med att många banker dragit in sin kontanthantering.

2.2 Drivmedelsstationer

Oljepriset (Brent) har sjunkit sedan sommaren 2008. Men sedan början på 2016 har det stigit. Ett högt pris leder rimligen till att efterfrågan på drivmedel sjunker till exempel genom att människor skaffar sig mindre, mer bränslesnåla bilar. Utrymmet för drivmedelsstationer minskar då. När det gäller drivmedelsstationer kan ett större avstånd till servicen accepteras än när det gäller livsmedel eftersom man vanligen transporterar sig till drivmedelsstationer i ett fordon.

Enligt branschorganisationen Svensk bensinhandel upprätthåller de stora aktörerna på drivmedelsmarknaden Statoil, OKQ8, Shell, Preem sin bruttomarginal oavsett oljepriset. De höjer bara priserna om oljepriset går upp. Minskningen av drivmedelsstationer kompenseras därför delvis av att det har varit möjligt att bli en

”vit mack” och ta sina leveranser från annat håll och därmed stärker detaljisten sin bruttomarginal enligt Svensk bensinhandel.

Västmanland är drivmedelsstationerna ganska väl spridda över länet. Ingen torde ha mer än 20 minuter till en drivmedelsstation vilket får anses acceptabelt. Däremot är det viktigt att orter som också har en lanthandel i möjligaste mån också har tillgång till drivmedel på orten. Måste man lämna orten för att tanka handlar man kanske också på annan ort.

På orter som Ramnäs, Virsbo, Kolsva, Riddarhyttan, Salbohed, Ransta, Möklinta och Götlunda är det särskilt viktigt att det finns drivmedel. Region Västmanland bör bevaka ifall tillgången till drivmedel blir hotad på dessa orter och om drivmedelsstationerna kan vara i behov av stöd enligt förordningen om kommersiell service.

Enligt svensk bensinhandel bör en drivmedelsstation sälja minst 7-800 000 liter bensin per år för att vara rimligt lönsam. Det är vanligtvis inte heller så bra att ligga i en ort med färre än 2-5000 invånare. Ingen av de orter som har prioriterade lanthandlare där det också finns drivmedelsstationer på orten har så stor befolkning.

2.3 Avgränsningar

Det finns många lika typer av service som är viktiga för boende på landsbygden.

Detta serviceprogram inriktar sig dock på sådan service som Region Västmanland har möjlighet att mer direkt påverka. Som livsmedels- och drivmedelsförsörjning. Insatserna begränsas dock till kommuner som vill att verksamheten ska bedrivas på deras orter. Har de ingen sådan önskan bedrivs ingen stödverksamhet där.

3 Den regionala processen

3.1 Koppling till övriga program för regional tillväxt

Region Västmanland kan bidra till att hjälpa företag att vara med på offentliga upphandlingar och samordna insatser för att samtidigt hjälpa både lanthandlare och andra vid upphandlingar.

Enligt förordning 2017:583 om regionalt utvecklingsarbete ska en regional utvecklingsstrategi tas fram. Enligt 11§ i förordningen ska detta serviceprogram beaktas vid framtagandet.

Det måste framgå av den regionala utvecklingsstrategin att kommersiell service på landsbygden är ett område som Region Västmanland arbetar med för att det ska gå att lämna projektmedel enligt förordning 2003:596 till satsningar inom kommersiell service 3§.

3.2 Partnerskap

Ett partnerskap finns för att samverka kring servicefrågor. Partnerskapet består av representanter för de kommuner som har lanthandlare. Övriga medverkande i partnerskapet är Region Västmanland, Coompanion, Hela Sverige ska leva och Länsstyrelsen.

3.3 Kommunalt deltagande

Tillväxtverket har identifierat kommunalt deltagande som en framgångsfaktor i arbetet med regionala serviceprogram. Kommunerna uppmuntras att engagera sig på flera sätt. Ett extra servicebidrag, vilket är reda pengar, kan lämnas till lanthandlarna ifall kommunerna gör upphandlingar på så sätt att lanthandlarna kan vara med. Region Västmanland bedriver stödverksamhet i kommuner där de så önskar. När det gäller hemsändningsbidragen överlåter Region Västmanland i stor utsträckning till kommunerna att avgöra hur de ska tillämpas inom ramen för förordningen.

3.4 Hållbar utveckling

Lanthandlarna drivs i 6 fall av män och i 2 fall av kvinnor. Tre av de åtta butikerna drivs av personer med utländsk bakgrund.

4 Mål & Prioriterade områden

Serviceprogrammets övergripande mål är att tillgängligheten till service minst ska ha samma nivå som vid utgången av 2018. Detta innebär bland annat att samtliga åtta orter i länet som har prioriterade lanthandlare fortfarande har butik vid utgången av 2020 som är det sista året för det här serviceprogrammet.

I analysen diskuterades servicetillgängligheten och de hot som finns mot den exempelvis i form av låg lönsamhet för butiker. Vikten av attraktiva orter och risken för minskning av länets drivmedelsstationer behandlades också. I Västmanlands län har representanter för kommuner och andra berörda grupper diskuterat frågorna för att ta fram olika förslag till åtgärder. Detta har resulterat i ett program med 5 insatsområden.

4.1 Prioriterat område 1: Idéinventering

Samla in nya idéer och förslag från olika grupper i samhället för att främja kommersiell service där servicen är gles. Upprätta rutiner för insamling av idéer. Bra idéer ska efterfrågas återkommande under en längre tidsperiod eftersom det kan vara svårt att få fram idéer vid en viss tidpunkt. Exempel på idéer som finns är:

- Lokalproducenter av varor samlas en gång i månaden i anslutning till en lanthandel. Konsumenter kan i förväg beställa varor i en app där de lokala producenterna finns representerade och hämta ut varorna på plats. Man kan också tänka sig att producenterna har öppen försäljning.
- Digital lanthandel. Lanthandeln ökar servicen genom att hela eller delar av butiken digitaliseras.
- Lanthandlarnas matkasse. Till denna plattform kan lokala handlare ansluta sig och ta emot beställningar från lokalbefolkningen.

Mål

Ta fram nya konkreta förslag som kan användas för att främja en god tillgång till service.

4.2 Prioriterat område 2: Dagligvarubutiker

Främja dagligvarubutiker som tillhandahåller livsmedel.

Satsningarna kan innebära att samverkanslösningar uppmuntras, nya typer av mötesplatser växer fram, samt att samordning mellan aktörer och insatser för att öka tillgängligheten till service sker. Olika åtgärder för att främja butikernas

lönsamhet ska vidtas. Verksamheten med direkta stöd till kommersiell service kommer också in här. Under projekttiden för det pågående projektet samverkansforum 2018-2019 aktivt stötta handlarna att utveckla, söka adekvata bidrag och bli så kundanpassade som möjligt

Mål

Alla de orter som i dag har en prioriterad lanthandel ska fortfarande ha det 2018 det vill säga 8 stycken.

4.3 Prioriterat område 3: Drivmedelsstationer

Läget för drivmedelsstationer i länet ska bevakas och vid behov lämnas stöd enligt förordningen om kommersiell service. Om någon drivmedelsstation hamnar i svårigheter ska det vara möjligt att lämna bidrag på ett så tidigt stadium som möjligt.

Mål

Bevara alla drivmedelsstationer som tagits upp som viktiga drivmedelsstationer i detta serviceprogram.

4.4 Prioriterat område 4: Bredband

Undersök behovet av bättre bredband till orter där servicen är gles.

Mål

Förbättra servicen på små tätorter och göra orterna som har en lanthandel mer attraktiva.

4.5 Prioriterat område 5: Betaltjänster

Undersök behovet av åtgärder för att främja tillgången till betaltjänster.

Mål

Länets befolkning och företag ska inte uppleva tillgången till betaltjänster som orimligt låg eller för kostsam.

Bilaga 1

Tätorternas folkmängd 2015-12-31

Kommun	Tätortskod	Tätortsbezeichnung	Folkmängd totalt 2015-12-31	Antal kvinnor			Antal män			Andel kvinnor, i procent			Andel män, i procent		
				0-19 år	20-64 år	65- år	0-19 år	20-64 år	65- år	0-19 år	20-64 år	65- år	0-19 år	20-64 år	65- år
Skinnskatt	T6304	Riddarhyttan	321	25	74	52	21	97	52	8	23	16	7	30	16
Skinnskatt	T6320	Skinnskatteberg	2 383	227	564	378	256	630	328	10	24	16	11	26	14
Surahamm	T6296	Ramnäs	1 333	127	331	185	145	377	168	10	25	14	11	28	13
Surahamm	T6332	Surahammar	6 270	716	1 599	787	800	1 675	693	11	26	13	13	27	11
Surahamm	T6364	Virso	1 329	106	316	206	119	373	209	8	24	16	9	28	16
Kungsör	T6256	Kungsör	5 885	663	1 482	779	695	1 557	709	11	25	13	12	26	12
Kungsör	T6360	Valskog	693	59	182	87	78	195	92	9	26	13	11	28	13
Hallstahan	T6224	Hallstahammar	10 787	1 249	2 749	1 436	1 251	2 885	1217	12	25	13	12	27	11
Hallstahan	T6244	Kolbäck	2 034	202	507	305	238	555	227	10	25	15	12	27	11
Hallstahan	T6328	Strömsholm	676	96	208	63	62	187	60	14	31	9	9	28	9
Hallstahan	T6340	Sörstafors	270	32	75	27	13	85	38	12	28	10	5	31	14
Norberg	T6292	Norberg	4 653	473	1 183	608	533	1 283	573	10	25	13	11	28	12
Västerås	T6204	Barkarö	1 404	275	339	87	263	349	91	20	24	6	19	25	6
Västerås	T6208	Dingtuna	1 021	138	252	86	182	268	95	14	25	8	18	26	9
Västerås	T6210	Enhagen-Ekbacken	1 091	169	301	84	158	291	88	15	28	8	14	27	8
Västerås	T6236	Hökåsen	2 986	408	757	307	472	746	296	14	25	10	16	25	10
Västerås	T6356	Irsta	2 809	434	730	215	481	718	231	15	26	8	17	26	8
Västerås	T0792	Kvicksund	2 179	279	590	203	302	586	219	13	27	9	14	27	10
Västerås	T6266	Kärsta och Bredsdal	235	48	63	16	27	68	13	20	27	7	11	29	6
Västerås	T6260	Harkie	277	27	77	25	33	79	36	10	28	9	12	29	13
Västerås	T6262	Lycksta	206	15	62	17	11	78	23	7	30	8	5	38	11
Västerås	T6270	Malmen	305	53	85	13	58	86	10	17	28	4	19	28	3
Västerås	T6278	Munga	241	9	69	25	17	85	36	4	29	10	7	35	15
Västerås	T6324	Skultuna	3 378	462	865	369	483	886	313	14	26	11	14	26	9
Västerås	T6342	Tidö-Lindö	675	91	181	48	95	204	56	13	27	7	14	30	8
Västerås	T6344	Tillberga	2 151	285	593	191	292	622	168	13	28	9	14	29	8
Västerås	T6348	Tortuna	420	63	117	24	71	124	21	15	28	6	17	30	5
Västerås	T6376	Västerås	117 746	12 393	33 629	13 325	13 196	34 688	10515	11	29	11	11	29	9
Västerås	T6382	Örtagården	474	74	135	8	113	136	8	16	28	2	24	29	2
Sala	T6284	Möklinta	327	36	81	47	38	86	39	11	25	14	12	26	12
Sala	T6300	Ransta	850	111	209	82	120	237	91	13	25	10	14	28	11
Sala	T6312	Sala	13 087	1 329	3 526	1 829	1 442	3 519	1442	10	27	14	11	27	11
Sala	T6316	Salbohed	255	27	74	30	18	79	27	11	29	12	7	31	11
Sala	T6336	Sätra brunn	329	44	99	30	39	86	31	13	30	9	12	26	9
Sala	T6372	Västerfärnebo	533	68	130	79	56	129	71	13	24	15	11	24	13
Fagersta	T6212	Fagersta	11 936	1 317	3 048	1 530	1 460	3 376	1205	11	26	13	12	28	10
Fagersta	T6234	Hedkärna	201	24	55	17	21	59	25	12	27	8	10	29	12
Köping	T6248	Kolsva	2 440	304	598	320	280	668	270	12	25	13	11	27	11
Köping	T6268	Köping	18 355	1 887	4 886	2 445	2 121	5 127	1889	10	27	13	12	28	10
Köping	T6280	Munktorp	453	49	123	54	56	123	48	11	27	12	12	27	11
Arboga	T6200	Arboga	10 841	1 149	2 787	1 505	1 192	2 951	1257	11	26	14	11	27	12
Arboga	T6220	Götlunda	265	29	58	51	24	66	37	11	22	19	9	25	14
Arboga	T6272	Medåker	212	19	56	29	27	59	22	9	26	14	13	28	10